

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ СУЧАСНИХ ДЕМОГРАФІЧНИХ І МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Сотник І.М., Кравченко Т.А.

Нормальний розвиток держави неможливий без достатньої кількості населення, його працересурсного та інтелектуального потенціалу, виробничої і духовної культури. Економічна криза та політична нестабільність стали причинами складної демографічної ситуації в Україні, за якої кількість померлих перевищує кількість новонароджених жителів, відчутно впала середня тривалість життя, а щорічна еміграція виснажує трудовий потенціал населення.

На сьогоднішній день обстановка не просто серйозна – критична. Якщо до 1991 р. народжуваність в Україні перевищувала смертність, то в 2002 р. людей померло на 373 тис. більше, ніж народилося. Сумарний коефіцієнт народжуваності знизився за цей час з 1,9 до 1,1; а в містах – з 1,8 до 0,9. Отже, в суспільстві в останні роки не забезпечується навіть просте відтворення населення.

За даними проведених в Україні соціологічних опитувань, оптимальною кількістю дітей у сім'ї більшість респондентів (понад 60% подружніх пар) вважають двох дітей, 18% – трьох, 13% – одну дитину. Головними причинами, що обмежують дітонародження в сім'ях, є, за твердженням опитаних членів подружжя: недостатній рівень матеріального забезпечення – 33% опитаних сімей; складна соціально-економічна ситуація в Україні – 25%; незадовільні житлові умови – 20%; незадовільний стан здоров'я – 10% чоловіків та 16,7% жінок. Понад 33% жінок, що мають дітей, вважають, що було б доцільно приділяти якомога більше часу вихованню дітей. Проте 87% з них не можуть дозволити собі кинути роботу через важке матеріальне становище сім'ї.

Таким чином, зниження рівня життя й втрата опертя на звичні соціальні інституції, невизначеність у майбутньому сім'ї змусили багатьох людей до перегляду своїх шлюбних і репродуктивних планів. Вони відмовляються від народження дітей, відкладаючи це на кращі часи, і замінюють шлюби альтернативними формами стосунків.

Із входженням України у смуту економічної кризи й різкого зниження рівня життя смертність серед населення значно зросла, а середня тривалість життя в Україні різко скоротилася. Дедалі більша смертність у поєднанні з дедалі нижчою народжуваністю призвела до роз-

витку тотальної депопуляції, й в 1991 р. вперше відбулося природне скорочення приросту населення в Україні на 39,2, у 1992 р. – на 100,3, у 1993 р. – на 184,2, у 1994 р. – на 242,8 тис. чол. Аналітики вважають, що до 2026 року чисельність населення в Україні може зменшитися ще на 5-8 млн. чол. – до 43,3 (за оптимістичним варіантом) чи навіть до 40,3 млн. чол. (за песимістичним варіантом).

Щодо міграцій, то в першому півріччі 1994 року в Україні вперше за останні десять років зареєстроване негативне сальдо міграції, яке становило 69,7 тис. чол. Еміграція з України зберегла свою тенденцію і в 1995 році, впродовж першого півріччя якого чисельність жителів України скоротилася за рахунок еміграції на 40,8 тис. чол., в тому числі в міських поселеннях – на 29,3 тис. чол., а в сільській місцевості – на 11,5 тис. чол. Головна частка вибулих (68,7%) – особи працездатного віку. Ті, хто виїздить з України, як правило, молоді і добре освічені. Їх виїзд істотно знижує якість трудового, демографічного та інтелектуального потенціалу України. Еміграція ж творчої, наукової, гуманітарної та інженерно-технічної інтелігенції за межі України створює серйозні перешкоди для національного відродження країни. Головними причинами еміграції населення з країни є несприятливі умови існування, що змушують людей шукати кращої долі за кордоном.

Протягом останніх 10 років чисельність населення України зменшилась майже на 4,5 млн. осіб. Різко знизилася народжуваність, зросла смертність, зокрема смертність людей працездатного віку. Це спричинило випереджаюче скорочення працездатного населення. На демографічній ситуації в країні також негативно позначається наростання міграційних процесів. Зі збереженням вказаних тенденцій нам загрожує те, що: 1) у найближчій перспективі в Україні взагалі може стати практично неможливим відтворення кількісних і якісних показників населення; 2) ми дедалі гостріше відчуватимемо нестачу трудових ресурсів, насамперед кваліфікованих кадрів; 3) економіка України не зможе конкурувати на світовому ринку; 4) буде підірвано обороноздатність держави, а отже, можливості надійного захисту її суверенітету і територіальної цілісності; 5) Україна може опинитися на узбіччі світового прогресу, її роль буде зведена до постачальника сировини і дешевої робочої сили.

Таким чином, нагальним завданням сьогодення є формування та реалізація ефективної державної демографічної політики, спрямованої на поліпшення демографічної ситуації в Україні.